

*Боривоје В. БАЛТЕЗАРЕВИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

*Весна Н. БАЛТЕЗАРЕВИЋ***

Мегатренд универзитет, Правни факултет

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И КУЛТУРА СЕЋАЊА***

Апстракт: Овај рад истражује сложене односе између националног идентитета и културе сећања у различитим контекстима и случајевима. Ослања се на теорије и истраживања из историје, социологије и културолошких студија у циљу истраживања механизма конструисања националног идентитета кроз сећања на историјске догађаје, као и критичког сагледавања утицаја различитих актера и нивоа сећања на формирање и објективност перцепције и интерпретације националног идентитета. Рад има за аспирацију да подржи тезу према којој национални идентитет није фиксиран или стабилан ентитет, већ конструисан и еволуирајући, који одражава прошлост и обликује будућност. У раду се такође сугерише да култура сећања није само одраз националног идентитета већ и извор његовог формирања и трансформације.

Кључне речи: култура сећања, објективност перцепције и интерпретације, национални идентитет.

ЕТИМОЛОГИЈА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Национални идентитет је сложен и динамичан феномен који одражава однос људи према сопственој, као и према другим нацијама. На то утичу различити фактори, као што су историја, култура, политика и медији. Један од најважнијих фактора који обликује национални идентитет је култура

* Научни сарадник, baltezb@yahoo.co.uk

** Редовни професор, vesnabal@gmail.com

*** Овај рад је резултат пројекта Правног факултета, Мегатренд универзитета и Института за српску културу Приштина – Лепосавић: Материјално и духовно благо Косова и Метохије-правни аспект (ФПИСКЛ), и у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-47/2023-01/ 200020 од 3. 2. 2023. године.

сећања, која се односи на начине на које људи памте и интерпретирају прошле догађаје који су битни за њихову нацију.

Национални идентитет представља комплексни мултидисциплирани концепт који је на различите начине дефинисан у зависности од научне дисциплине у оквиру које је разматран и може да се посматра као „континуирана репродукција и реинтерпретација образаца вредности, симбола, сећања и конвенције понашања које чине препознатљиво наслеђе нација, и идентификација појединаца са тим наслеђем и тим вредностима, симболима и традицијама“ (Smith 1991: 14). Приметно је да ова дефиниција наглашава културне и историјске аспекте националног идентитета, као и психолошку и емоционалну везаност појединаца за своју нацију. „Међутим, национални идентитет није само културни и историјски феномен, већ и политички и друштвени (Brubaker 1996: 16).

Несумњиво да је политички аспект дубоко инкорпориран у сам приступ разумевања националног идентитета, посебно ако се посматра као „облик политичке идентификације, начин односа према политичкој моћи, начин позиционирања у свету“ (McAdams 2001: 100). Увођењем политичког аспекта у дефинисање националног идентитета истовремено се указује и на релационе аспекте националног идентитета, као и ситуационе и контекстуалне факторе који га обликују. Односно, ослањајући се на Мекадамсово разматрање можемо да прихватимо став да национални идентитет није само политички и друштвени феномен, већ и наративни и дискурзивни феномен.

Национални идентитет не може да се посматра као статичка категорија, јер се ослања на Self, стално евауира и прати развој како појединачне особе, тако и друштва у целини. Конструисање националног идентитета наглашава наративне и динамичке аспекте разматраног дискурса, као и личне и креативне факторе који доприносе његовом формирању.

На основу сагледавања претходних теоретских приступа дефинисању посматраног појма можемо да сумирамо да се национални идентитет може схватити као сложен и динамичан феномен који укључује културне, историјске, политичке, друштвене, наративне, дискурзивне, психолошке, емоционалне, ситуационе, контекстуалне, личне и креативне факторе. То није фиксан или стабилан ентитет, већ конструисан и еволуирајући који одражава прошлост и обликује будућност.

КОЛЕКТИВНО СЕЋАЊЕ И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ

Један од најважнијих фактора који обликује национални идентитет је култура сећања, која се односи на начине на које се људи сећају, тумаче и разматрају прошле догађаје који су релевантни за њихову нацију.

Холбах (Halbwachs) представља једну од најзначајнијих фигура социолога Диркемове школе чији се значајан обим рада односи на колективну меморију. Он уводи културалистички концепт у покушају трагања за узроком настанка друштвених група. У контексту интерпретације колективне

меморије и њене социјалне конструије Холбах истиче да је кључна тачка којој гравитира осећај заједништва унутар групе управо конструисана прошлост, заједничка одређеној социјалној групи кроз који стичу осећај међусобне сличности и групног ексклузивитета: „Сећање је колективна функција“ (Halbwachs 2020: 183).

Комуникација са припадницима унутар социјалне групе директно је заслужна за стварање сећања које је заједничко члановима дате групе и оно се одржава и развија управо захваљујући тој комуникацији. Можемо рећи и да су параметри и оквири друштвеног поретка утемељени на заједничком сећању групе – колективном сећању. Међутим, потребна је опрезност у вредновању релевантности колективног сећања у озбиљнијој интерпретацији, јер је оно предмет друштвене релативности, личне субјективности и контекстуалне условљености. Холбах истиче да је друштвена група искључиви оквир у чијим границама се генерише и чува сећање, и та група је дефинисана простором и временом, док је постојање универзалног сећања и универзалне групе немогуће (Halbwachs 2020: 183).

Култура сећања се може схватити као процес који укључује многобројне актере, као што су учесници, потомци и историчари, који имају различите перспективе интерпретативне мотивације за сећање на прошлост. Учесници су они који су директно искусили или били сведоци историјских догађаја, као што су ратови, револуције или друштвени покрети. Они могу имати лична сећања која су жива, емотивна и субјективна. Потомци су они који наслеђују сећања на своје претке или претходнике, као што су деца, унучи или наследници. Они могу имати заједничка колективна сећања, која преносе и трансформишу у оквиру сопствених друштвених група. Историчари и истраживачи, из научне перспективе приступају проучавању и тумачењу прошлих догађаја, користећи различите изворе, методе и теорије.

Култура сећања се такође може анализирати на различитим нивоима, као што су комуникативно и културолошко сећање. Овакав приступ диференцијацију посматраног појма најјасније даје Асман (Assmann 1995).

Комуникативно сећање се односи на преношење индивидуалног сећања путем комуникационог процеса у друштвеној групи у реалном времену. Углавном се комуникативно сећање тиче непосредне прошлости и можемо га сматрати неформалним, са дискутабилном валидношћу у односу на историјске чињенице, високим степеном недостатка специјализованог знања, реципроцитетом улога, недостатком организације и тематске стабилности. Оно укључује све форме колективног сећања које су засноване на свакодневној комуникацији. Због тога се ова врста сећања третира као краткорочно сећање које се дели са нашим савременицима. Ова врста сећања ограничена је на временски оквир људског животног века.

Културолошко сећање се односи на формално и симболичко представљање сећања кроз генерације и карактерише се дистанцом у односу на свакодневицу. Одликује се фиксном организацијом, специјализованим знањима, валидним изворима, објективношћу и формалношћу.

Може се проширити на далеку прошлост и ослања се на спољне симболе и медије, као што су текстови, слике, споменици, ритуали итд.

Културолошко сећање је присутно у медијима и медијским платформама, посредујући конкурентне културолошко-историјске наративе у надметању за доминантност итерпретације и историјску позиционираност.

Никодијевић и Ђукановић (2014) отварају питање међусобног односа ове две категорије сећања, заступајући тезу анамнестичког карактера културе која је у функцији развијања свести о континуитету људског трајања кроз чување и баштињење сачуваних вредности прошлости. Дубоки смисао људског живота у трајању је једино и могуће разумети кроз континуитет сећања, јер сећање, индивидуално и колективно директно конструише наш идентитет, како лични, тако и друштвени, и омогућује постојање вредности и смисла у времену. Сећање има битну еволутивну функцију у људском друштву и представља кључну окосницу људског опстанка.

Култура сећања може имати значајан утицај на национални идентитет, јер може створити осећај припадности, континуитета и посебности за једну нацију. Такође може изазвати сукобе и контроверзе међу различитим нацијама или групама унутар нације, јер могу имати различита или конкурентна сећања на исте догађаје. Дакле, култура сећања није само одраз националног идентитета већ и извор његовог формирања и трансформације.

Да бисмо илустровали ове тачке, можемо испитати неке примере како се различите нације или групе сећају неких великих историјских догађаја и како они утичу на њихов национални идентитет. На пример:

Американци памте Америчку револуцију (1775–1783) као херојску борбу за независност и демократију против британске тираније и угњетавања. Америчка револуција се сматра оснивачким догађајем америчке нације и извором њених вредности и идеала и сећање на њу се празнује ватрометима широм земље сваког 4. јула.

Француски народ памти Француску револуцију (1789–1799) као радикалну трансформацију друштва и политике засновану на принципима слободе, једнакости и братства. Сећање на револуцију негује се бројним симболима, ритуалима и споменицима, као што су Ајфелова кула, Бастиља, тробојна заставица итд. Француска револуција се сматра кључним догађајем за француску нацију и представља инспирацију другим револуцијама.

Холокауст (1933–1945) Јевреји памте као геноцид над шест милиона Јевреја од стране нацистичке Немачке и њених савезника током Другог светског рата. Обележавају га различити музеји и меморијали широм света, као што је Јад Вашем у Израелу или Меморијални музеј Холокауста Сједињених Држава у Вашингтону. Холокауст се види као одређујући догађај јеврејске историје и идентитета, као и подсећање на потребу будности и солидарности.

Индијци и Пакистанци памте поделу Индије (1947) као насилну поделу Британске Индије на две независне државе засноване на религији: Индију са хиндуистичком већином и Пакистан са исламском већином. Повезује се

са масовном миграцијом, расељавањем, убиствима, силовањима итд. Сећање на ову поделу обележава се сваке године 15. августа у Индији и 14. августа у Пакистану са церемонијама подизања заставе, јавним скуповима и пратећим садржајима. Ова подела је вишеструко интерпретирана у разним филмовима, књигама, документарцима итд. Подела Индије се сматра трауматичним догађајем индијске и пакистанске историје и идентитета, као и извором сталног ривалства и сукоба.

Ови примери показују како различите нације или групе памте различите историјске догађаје на различите начине у зависности од њихове историјско контекстуалне перспективе. Ова сећања обликују њихов национални идентитет пружајући им осећај припадности у времену кроз неговање свести о дељењу заједничке прошлости.

Национални идентитет се заснива на култури сећања која укључује културативне ефекте и доприносе свих партиципирајућих учесника и њихових кореспондирајућих историјско-културолошких контекста. Стога, култура сећања не може бити фиксиран или статичан феномен, већ динамичан и константно трансформативни феномен који се временски и просторно мења у складу са бројним факторима. У својој непрекидној еволуцији, национални идентитет рефлектује прошлост и утиче на обликовање и осмишљавање будућности.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Колективно памћење није само сећање базирано на чињеницама. Колективно памћење је дефинисано друштвеним контекстом, у којем улогу имају забележена сећања сваке особе. Друштвени контексти подржавају сећања и дају допринос њиховом значењу у савременом контексту, ослањањем на когнитивни и емоционални контекст.

Језик, време и простор људима и групама омогућавају да развију културу сећања. Ове категорије утичу на класификацију приступа у тумачењу прошлости, стабилизују се кроз друштвену интеракцију и чувају се у меморији као резултат понављања (Jedlowski 2001: 31).

Јасно је да су питања личног и колективног идентитета фундаментална у сваком покушају да се схвати динамика националног. Препознати себе као припадника одређене нације, осетити снажан осећај припадности и препознавање од стране других, јесте предуслов за формирање изнутра/споља, себе/другог, нас/њих границе које дефинишу топографију националних осећања (Bell 2003:64), а све у контексту сећања на прошлост као активног, конструктивног процеса, а не само кроз преузимање информација.

Колективно памћење једне нације у суштини представља симбиозу историјског памћења преношеног и легитимисаног посредством друштвених институција и лаичке репрезентације која се формира у свести појединаца и које се обликује и надограђује унутар друштвених група.

ЛИТЕРАТУРА

- Assmann, 1995. Assmann, Jan. *Collective Memory and Cultural Identity*, *New German Critique*, No. 65, *Cultural History/Cultural Studies* (Spring - Summer, 1995), pp. 125–133, Published by: New German Critique. http://kulturapamieci.pl/wpcontent/pliki/literatura08/assman_collective_memory.pdf, 05.05.2023.
- Bell, 2003. Bell, Duncan SA. „Mythscape: memory, mythology, and national identity.” *The British journal of sociology* 54.1: 63–81.
- Brubaker, 1996. Brubaker, Rogers. *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Jedlowski, 2001. Jedlowski, Paolo. „Memory and sociology: themes and issues.” *Time & society* 10.1: 29–44.
- McAdams, 2001. McAdams, Dan P. The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5 (2), 100–122.
- Nikodijević, Đukanović, 2014. Nikodijević, Dragan, Jovan Đukanović. „Ne (moć) komunikacije kulturnog nasleđa sa okruženjem – sumrak tradicije u tržišnoj i digitalnoj epohi.” *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa Moć komunikacije. Banja Luka: Panevropski univerzitet APEIRON* (99–109).
- Smith, 1991. Smith, Anthony. *National Identity*. London: Penguin.
- Halbwachs, 2020. Halbwachs, Maurice. *On Collective Memory*, Trans. Lewis A. Coser. Chicago: University of Chicago Press.

Borivoje V. BALTEZAREVIĆ
Vesna N. BALTEZAREVIĆ

NATIONAL IDENTITY AND CULTURE OF REMEMBRANCE

Summary

This paper explores the complex relationships between national identity and the culture of remembrance in different contexts and cases. It relies on theories and research from history, sociology and cultural studies in order to investigate the mechanisms of constructing national identity through remembrance of historical events, as well as a critical assessment of the influence of different actors and levels of memory on the formation and objectivity of the perception and interpretation of national identity. The paper aspires to support the thesis that national identity is not a fixed or stable entity, but rather a constructed and evolving one, reflecting the past and shaping the future. The paper also suggests that the culture of remembrance is not only a reflection of national identity but also a source of its formation and transformation.

Keywords: culture of remembrance, objectivity of perception and interpretation, national identity.